

Titelgegevens / Bibliographic Description

Titel	Voetius' biografie / Aart de Groot.
Auteur(s)	Groot, A. de
In	<i>De onbekende Voetius. Voordrachten wetenschappelijk symposium Utrecht 3 maart 1989</i> / red.: J. van Oort ... [et al.]. (Kampen, Kok, 1989), p. 84-91.
Copyright	2007 / A. de Groot Kok Claves pietatis.
Producent	Claves pietatis / 2007.08.30; versie 1.0
Bron / Source	Onderzoeksarchief / Research Archive Nadere Reformatie
Website	Sleutel tot de Nadere Reformatie
Nummer	B99000581

De digitale tekst is vrij beschikbaar voor persoonlijk gebruik, voor onderzoek en onderwijs. Respecteer de rechten van de rechthebbenden. Commercieel gebruik is niet toegestaan.

Het 'Onderzoeksarchief Nadere Reformatie' bevat digitale documenten over het gereformeerd Piëtisme en de Nadere Reformatie in Nederland tot 1800. Het is doorzoekbaar met de 'Bibliografie van het gereformeerd Piëtisme in Nederland (BPN)' op de website 'Sleutel tot de Nadere Reformatie'.

The digital text is free for personal use, for research and education. Each user has to respect the rights of the copyright holders. Commercial use is prohibited.

The 'Research Archive Nadere Reformatie' contains digital documents about reformed Pietism and the Nadere Reformatie in the Netherlands until 1800. These can be retrieved by searching the 'Bibliography of the reformed Pietism in the Netherlands (BPN)' database at the 'Sleutel tot de Nadere Reformatie' website.

Dr. Aart de Groot

Voetius' biografie

In de Nederlandse kerkgeschiedenis hebben weinigen een zo dominerende plaats gehad als Voetius in de zeventiende eeuw na de Dordtse synode, weinigen ook hebben zo polariserend gewerkt. Zelfs in ons zo verdeelde protestantisme was de polemische toon van Voetius opvallend scherp. Geen wonder, dat men tijdens zijn leven en daarna, eigenlijk tot op heden, Voetius zo uiteenlopend heeft beoordeeld. Geen wonder, dat iemand die zich ertoe zet een eerlijke levensbeschrijving van de man te geven, zich voorneemt om alleen maar feiten te boekstaven en zich te onthouden van een beoordeling. Aldus is ook geweest de opzet van de grote biografie die A.C. Duker ons van Voetius heeft gegeven¹. In het voorwoord van het eerste deel schrijft hij, dat hij hoopt met dit werk nu 'de' biografie van de omstreden theoloog te kunnen leveren, het objectieve levensverhaal, waaruit alles wat hijzelf dacht van zijn held, zijn optreden en zijn karakter, achterwege zou blijven. In hoeverre er ooit over iemand 'de' biografie geschreven kan worden is natuurlijk wel de vraag, maar hoe dit zij, tot op heden is Duker's werk de enige biografie van Voetius gebleven. In de afgelopen honderd jaar heeft niemand een tweede poging gewaagd². Nu wij Voetius' vierhonderdste geboortedag herdenken, mag zeker ook wel afzonderlijke aandacht geschonken worden aan deze biografie.

Dat Duker zijn werk inleidde met de verklaring 'zonder eenige strekking, zuiver wetenschappelijk, ten volle sine ira et studio' te zullen schrijven, klinkt als een *captatio benevolentiae*, een verontschuldiging haast. Inderdaad zal menigeen bij het kennismaken van de eerste aflevering (verschenen in 1893) zich hebben afgevraagd, of Duker voor het schrijven van deze biografie nu wel de aangewezen persoon was. Arnoldus Cornelis Duker (1837-1915)³ was in 1862 hervormd predikant geworden. Nadat hij enige gemeenten had gediend, had hij in 1882 emeritaat gevraagd en zich met het oog op de gezondheid van een van zijn beide dochters in Haarlem gevestigd. Nadien was hij als leraar in het Hebreeuws werkzaam aan gymnasia in Haarlem en

1. A.C. Duker, *Gisbertus Voetius*, 3 dln. met registerdl., Leiden 1897-1915; fotomechanische herdruk, Leiden 1989.
2. C. Steenblok, *Gisbertus Voetius. Zijn leven en werken*, 2e verm. dr., Gouda 1976, steunt in het biografische deel geheel, soms zelfs woordelijk op het werk van Duker.
3. Zie: L. Knappert, 'Levensbericht van A.C. Duker', in: *Handelingen van de Maatschappij der Ned. Letterkunde te Leiden en levensberichten harer afgestorven medeleden*, jg. 1919-1920, *Levensberichten*, 23-31; *Biographisch woordenboek van protestantsche godgeleerden in Nederland*, onder redactie van J.P. de Bie en J. Loosjes, II, 's-Grav. (z.j.), 653-655.

Den Haag, tevens ook als docent voor de Ned. Protestantenbond en de Vrije Gemeente. Theologisch of kerkelijk kon Duker bezwaarlijk congeniaal met Voetius worden genoemd. Wel had hij zich als kerkhistoricus een en ander maal met Voetius beziggehouden, maar zonder een spoor van sympathie.

In 1861 was Duker aan de Leidse academie gepromoveerd op een proefschrift dat het conflict tussen Voetius en Descartes beschreef en dat de suggestieve titel droeg 'School-gezag en eigen-onderzoek'⁴. Eén vijfde van het boek was gewijd aan een beoordeling van het conflict. Voetius werd erin afgeschilderd als de vertegenwoordiger van de tot verdwijnen gedoemde, eng confessionalistische schoolwetenschap, bovendien behept met slinkse streken, waartegen de door Descartes geïntroduceerde nieuwe wijsbegeerte des te voordeliger uit moest komen. In deze strijd tussen oud en nieuw liet de schrijver er geen twijfel over bestaan, naar welke kant zijn voorkeur uitging. Terloops kregen zij, die in Dukers dagen Voetius nog steeds tooiden met 'den straalkrans der gerechtigheid', een veeg uit de pan⁵.

In zekere zin als een vervolg op zijn dissertatie behandelde Duker enkele jaren later in het verzamelwerk 'Geschiedenis der christelijke kerk in Nederland in tafereelen' het conflict tussen Voetius en Coccejus, tussen voetianen en coccejanen. Voetius wordt nu bepaald onsympathiek afgeschilderd.

Van al de schoolsche godgeleerden zijner eeuw, was Voetius ongetwijfeld de meest beroemde en beruchte. Zijn scherpe blik verried logische juistheid, welke nogtans dikwerf onttaarde in nietsbeduidende spitsvondigheid. Zijn strak gelaat gaf standvastige wilskracht te kennen, die evenwel meer dan eens oversloeg tot onverzettelijke stijfhoofdigheid. Zijn bleek, vermagerd uitzigt legde getuigenis af van ingespannen arbeid, die echter niet zelden besteed werd aan geestdoodend onderzoek. (...) Mededeelzaam, tot vermoeyens toe, had zijn onderwijs iets droogs en onbehaaglijks, wegens den schoolschen trant, waarop het gegeven werd. (...) 'De oude studie' der godgeleerdheid, door Voetius voorgestaan, behoefde dringend vernieuwing, wilde zij niet opgaan in een ijdel vertoon van zaâmgeraapte wetenschap⁶.

Een dergelijke negatieve beoordeling was toentertijd ook onder het niet-rechtzinnige deel van de hervormde theologen niet gangbaar. In een van de taferelen van het soortgelijke geschiedwerk dat de algemene kerkgeschiedenis behandelde, had enige jaren eerder W. Moll Voetius' strijdlust wel naar voren gehaald, maar niettemin zijn nauwgezette ambtsbediening geroemd. Moll sprak zelfs van 'alom geëerbiedigde vroomheid' en 'wonderbare kennis'. Zijn theologie was middeleeuws scholastisch;

4. A.C. Duker, *School-gezag en eigen-onderzoek. Historisch-kritische studie van den strijd tusschen Voetius en Descartes*, Leiden 1861.

5. Duker, *School-gezag*, 183, gericht tegen een artikel in *De Heraut*, jg. 1860, nr. 19.

6. A.C. Duker, 'Kerkelijke twisten', in: *Geschiedenis der christelijke kerk in Nederland in tafereelen*, onder redactie van B. ter Haar en W. Moll, II, Amst. 1869, 323 vlg.

A. DE GROOT

‘toch woonden onder dat strenge hoofd een warm en edel hart en een gemoed van zeldzame diepte, waaruit somtijds woorden van wijsheid en godsvrucht opwelden, die (...) in gouden letteren verdienden voorgehouden te worden aan de wereld’⁷. In het standaardwerk van Chr. Sepp, ‘Het godgeleerd onderwijs in Nederland gedurende de 16e en 17e eeuw’ (1873-1874) vindt men een ruitertijlke erkenning van Voetius’ verdiensten voor de theologie, die hemelsbreed verschilt van Dukers hierboven geciteerde bewoordingen⁸.

Waarschijnlijk moeten we in Dukers somber oordeel over Voetius nog de doorwerking van de pragmatische historiografie zien, een school waarin men zich wel had gekeerd tegen de confessioneel gebonden, apologetisch gekleurde beschouwingen van weleer, maar zich toch al te snel liet verleiden tot fraaie constructies om de ontwikkelingen in de historie te kunnen doorgronden⁹. De twisten over de verhouding van geloof en denken zoals die tussen Voetius en Descartes gevoerd waren, waren de geboorteweën van het nieuwe wetenschapsbegrip geweest. In Voetius’ positie tegenover Descartes sprak even duidelijk nog het snel verouderende dogmatisme als in zijn verzet tegen Coccejus, wiens verdienste erin had bestaan de exegese en de geloofsleer te bevrijden van het scholastieke juk. De kracht van Coccejus’ willen en werken was in deze visie ‘de zege, behaald door het nieuwe licht op het oude’, aldus Duker in zijn opstel uit 1869¹⁰.

Deze zogeheten pragmatische geschiedbeoefening voelde zich in staat achter de historische verschijnselen de wetmatigheden te ontdekken, die de vooruitgang van de mens en de maatschappij beheersten en bepaalden. Ook onder de profane historici waren omstreeks het midden van de vorige eeuw dergelijke opvattingen nog in zwang. In de tweede eeuwheft kwam echter de historische wetenschap ook in ons land tot volle ontplooiing door zich allereerst te richten op het onderzoek van de bronnen. Wat men b.v. bij iemand als R.C. Bakhuizen van den Brink heeft geconstateerd, heeft zich ook bij Duker voorgedaan, dat nl. het historische onderzoek de geschiedschrijving heeft verdrongen. Het credo dat Bakhuizen van den Brink later had, ‘Ik verhaal, ik oordeel niet’, is ook de leus van Duker geworden¹¹.

Wanneer deze verandering in Duker zich heeft voltrokken, is bij gebrek aan documenten niet te zeggen. In de jaren dat hij predikant te Franeker was (1871-1882), heeft hij het archief van de hervormde gemeente ter plaatse geordend¹². Het

7. *Geschiedenis der christelijke kerk in tafereelen*, bewerkt door P. Hofstede de Groot (e.a.), V, Amst. 1859, 188-190.

8. Chr. Sepp, *Het godgeleerd onderwijs in Nederland gedurende de 16e en 17e eeuw*, II, Leiden 1874, 153-163. Vergel. ook het artikel van Chr. Sepp en J.J. van Oosterzee, *Protestantische Real-Enzyklopädie*, 2e dr., XVI, Leipzig 1885, in voce Voetius, G.

9. Zie over dit begrip: B. ter Haar, *De historiographie der kerkgeschiedenis geschetst*, I, Utr. 1870, o.a.: Derde tijdperk, hoofdst. V. Hier is uiteraard niet bedoeld het wijsgerige pragmatisme.

10. Duker, ‘Kerkelijke twisten’, 338.

11. Zie hierover: I.J.H. Worst, ‘Tussen literatuur en wetenschap. Negentiende-eeuwse historiografie in Nederland’, in: *De negentiende eeuw*, XIII (1989), 5-22.

12. Acta kerkeraad Hervormde Gemeente Franeker, 26 april 1882 (R.A. Leeuwarden).

was de zeventiende eeuw, die hem het meeste boeide. Uit dit archiefwerk zijn enkele tijdschrift-artikelen voortgekomen, o.a. betreffende het Franeker academieleven, vol van saillante bijzonderheden. Slechts in een enkele opmerking wordt nog op de evolutie in het gebeuren gewezen¹³. Thans is het Duker voor alles te doen om het vastleggen van de historische werkelijkheid.

Of Duker reeds in Franeker de bestudering van het leven van Voet en van zijn werk hervat heeft, is onzeker. In ieder geval heeft de hartstocht voor het historische onderzoek hem in Franeker voorgoed te pakken gekregen. Het werk aan de biografie in eigenlijke zin is pas goed op gang gekomen na zijn emeritering. Het kan niet anders, of Duker moet zich over een periode van vele jaren in de materie hebben ingewerkt. Bruikbare literatuur over de onderwerpen, die in Voetius' biografie ter sprake moeten komen, was in Dukers tijd bepaald nog schaars, om van bronnenuitgaven nog maar te zwijgen. Een indrukwekkend aantal archieven moest hij persoonlijk doorwerken. Maar vooral moest de biograaf zich vertrouwd maken met het oeuvre van Voetius, op zichzelf reeds een gigantische taak. Tevens vroeg de nalatenschap van al diegenen, die in Voetius' leven een rol hebben gespeeld, medestanders zowel als tegenstanders, de nodige aandacht. Veelal bleken allerlei boeken niet of slechts met de grootste moeite te vinden. Ook de bijzonder rijke pamflettenliteratuur uit de zeventiende eeuw betrof Duker bij zijn studie.

Hoe goed Duker zich voor zijn arbeid had toegerust, blijkt uit het werk al bij eerste oogopslag. In elk deel worden we getroffen door de zorgvuldigheid waarmee de auteur te werk is gegaan. Bijkans elke zin heeft een verantwoording in de voetnoten meegekregen en dat zonder gemaaktheid of gewichtigdoenerij. Schijnbaar moeiteeloos put Duker uit de enorme schat van gegevens, verzameld in zijn 'schrijfboeken'. Met gulle hand deelt hij bovendien alle mogelijke documenten mee, die licht kunnen werpen op Voetius en zijn tijd, in de vorm van bijlagen ('een soort van veilige bewaarplaats').

Opvallend is voorts de breedheid in de beschrijving. Voetius wordt getekend temidden van zijn huisgenoten, vrienden, collega's en leerlingen. Bij de behandeling van discussies en twisten wordt er uit de in aanmerking komende geschriften kwistig geciteerd. Menige disputatie geeft aanleiding om in te gaan op de zeden en gewoonten van onze voorouders.

En dit alles wordt de lezer meegedeeld in een rustige, onpersoonlijke stijl, overwogen en doordacht. De tegenstellingen mogen nog zo heftig zijn geweest, de toon van de debatten nog zo opgewonden, Duker is de chroniqueur die slechts weergeeft wat hem onder ogen is gekomen. Ook de discussies met Descartes en Coccejus krijgen nu die objectieve weergave, die in Dukers vorige publikaties te zeer ontbrak. Zelfs laat hij de lezer — vreemd genoeg — liever voor Voetius pijnlijke

13. A.C. Duker, 'Archief-studiën' en 'Tien jaren uit de heerschappij van de kerkelijke tucht binnen Franeker', in: *Archief voor Ned. kerkgeschiedenis*, I, (1885), 229-240 en 241-272.

A. DE GROOT

details in zijn dissertatie naslaan dan dat hij zijn tekst er thans mee wil belasten¹⁴.

Ruim twintig jaar nadat de eerste aflevering het licht had gezien, kon het tot drie delen uitgegroeide werk worden bekroond met een uitvoerig registerdeel, samengesteld door F.S. Knipscheer. Enkele maanden na de voltooiing van zijn levenswerk is Duker overleden. Hij heeft nog het genoegen mogen smaken, te ervaren hoe het magnum opus in brede kring bijzondere waardering ten deel viel. Tot op heden heeft het werk zijn voorrangspositie in de literatuur over Voetius en zijn tijd kunnen handhaven. Terecht kwalificeerde P. Dibon het als 'une biographie définitive'¹⁵.

Knappert verhaalt in zijn levensbericht van Duker, hoe hij bij een bezoek aan Voetius' biograaf kennis mocht nemen van diens werkmethode en van zijn documentatie en er bijzonder door geïmponeerd was geraakt¹⁶. Wij kunnen er nog een indruk van krijgen door een blik te slaan in Dukers werkexemplaar van het boek, dat gelukkig bewaard is gebleven¹⁷. Hierin heeft hij, alle afleveringen door, in margine telkens nog allerlei aanvullingen op de tekst gegeven. Het betreft voor een klein deel verwijzingen naar nieuw verschenen literatuur, maar meest naar nieuw gevonden bewijsplaatsen uit archieven of geschriften van tijdgenoten van Voetius of van hemzelf, waardoor de tekst beter geïllustreerd of ondersteund wordt. De spaarzame correcties betreffen drukfouten of vergissingen in namen of jaartallen. Echter heeft Duker voor zich nergens de behoefte gehad zijn tekst inhoudelijk te wijzigen.

Zoals het boek er ligt, is het een prachtig specimen van de negentiende-eeuwse zogeheten wetenschappelijke biografie¹⁸. De kritiek die in de twintigste eeuw op dit genre is losgekomen, moet ons de ogen voor de goede eigenschappen ervan niet doen sluiten. Duker heeft de opkomst van de 'moderne biografie' (sedert de eerste wereldoorlog) niet meer meegemaakt. Maar reeds tijdens zijn leven werden er uit de mond van critici van zijn werk naast alle lof ook opmerkingen gehoord die van een duidelijke onvrede met het door Duker gevolgde procédé getuigen. Een van hen was H. Bavinck en we verkeren in het gunstige geval, dat Dukers antwoord op diens kritiek bewaard is gebleven.

Bij alle lof die Bavinck onomwonden Duker had toegekend, had hij er in zijn recensie van het eerste stuk van deel III op aangedrongen dat de auteur aan het slot van zijn werk toch nog 'de persoonlijkheid, het karakter, het innerlijk leven en streven' van zijn held in het licht zou stellen; nu blijft het bij 'feiten en nog eens feiten'¹⁹. In zijn recensie van het laatste deel herhaalde Bavinck deze wens door te

14. Zie Duker, *Voetius*, II, 193, noot 2 en 3, waarop ook Knappert in zijn levensbericht de opmerkelijkheid vestigde.

15. P. Dibon, 'Notes bibliographiques sur les cartésiens hollandais', in: *Descartes et le cartésianisme hollandais. Études et documents*, door E.J. Dijksterhuis (e.a.), Paris-Amst. 1950, 280.

16. Knappert, 'Levensbericht', 30.

17. Maart 1989 verworven door de Bibliotheek der Rijksuniversiteit te Utrecht. Ik dank drs. J.N. IJkel voor zijn vriendelijke bemiddeling waardoor het me mogelijk was het exemplaar nog voor de afsluiting van deze bijdrage in te zien.

18. Jan Romein, *De biografie*, Amst. 1951, 46.

19. H. Bavinck in zijn recensie in *De Bazuin*, 10 mrt. 1911.

verzuchten, dat Voetius toch meer was dan een rekensom of een natuurverschijnsel²⁰. Merkwaardig is Dukers antwoord. 'Een mensch als Voetius is niet ánders, maar méér. Dat meerdere echter hoort, naar ik meen, niet thuis in eene wetenschappelijke biographie, wel in een persoonlijk essay, op de manier van Macaulay. Ware dit hier de bedoeling geweest, dan had, dunkt mij, alle hoogere objectiviteit, bij scherpe critiek van 'tgeen de eerste-hands bronnen bevatten, groot gevaar geloopt en zou ik mijne, niet dé biographie van Voetius geleverd hebben. Wil nu later een geestverwant van Utrechts primarius professor, in een kort geschrift, zulk een „essay” geven — zoo mijn „uyrglas” dan nog niet is „uyt-geloopt”, zal ik daarvan ongetwijfeld met belangstelling kennis nemen'²¹.

Terwijl hij tot op het laatst — deze brief dateert van vijf maanden voor zijn dood — aan zijn ideaal van biografie vasthoudt, kent Duker blijkbaar als enige mogelijkheid om aan het niet ongerechtvaardigde bezwaar van Bavinck tegemoet te komen slechts het essay in de trant van Macaulay (en dan liefst van een 'geestverwant' van Voetius!). Nu was het werk van de beroemde Engelse historicus, naar wiens essays Duker hier verwijst, ook in Nederland bekende en geliefde lectuur, maar waarschijnlijk heeft Duker het belang ervan in strikt historisch opzicht niet hoog aangeslagen. Iemand als A. Pierson had er al tegen gewaarschuwd. 'Leest men Macaulay, men zegt onwillekeurig: aardig is het wel, dit alles te weten, maar wat heb ik er eigenlijk aan'²². Ongetwijfeld zal dan ook Bavinck Dukers antwoord niet voldoende hebben geacht. Het was toch niet onwetenschappelijk, een beschrijving van Voetius' persoonlijkheid te verlangen? En waarom zou men die bijdrage juist van een geestverwant moeten verwachten? De psycholoog in Bavinck heeft zeer juist het grote manco in het negentiende-eeuwse streven naar onpartijdigheid gevoeld en aangewezen. Maar ook van Pierson had Duker al kunnen leren, dat een biografie meer moet zijn dan een verzameling feiten.

Kort voor Dukers eerste aflevering verscheen, had R.A. Kollewijn zijn grote biografie van W. Bilderdijk gepubliceerd, een werk dat dezelfde kenmerken van negentiende-eeuwse wetenschappelijkheid bezit als dat van Duker. Kollewijn heeft Pierson teleurgesteld en deze heeft daarvan geen geheim gemaakt. Hij verwijt Kollewijn een boekhoudersmentaliteit, misschien voor wetenschappelijk werk wel onmisbaar, maar in een biografie totaal onvoldoende. Pierson pleit in zijn recensie van Kollewijns werk voor een open benadering van de mens die wij gaan beschrijven, waarin ook de persoonlijke mening van de biograaf mag meeklinken, mits hij ervan doordrongen zij, dat ten aanzien van belangrijke persoonlijkheden 'nooit

20. H. Bavinck in zijn recensie in *De Bazuin*, 7 mei 1915.

21. Brief van A.C. Duker aan H. Bavinck dd. 4 juni 1915 (Archief-H. Bavinck, Historisch documentatiecentrum voor het Ned. protestantisme 1800-heden, V.U. Amsterdam). Op deze correspondentie heeft mij opmerkelijk gemaakt R.H. Bremmer, *Herman Bavinck als dogmaticus*, Kampen 1961, 138 vlg.

22. A. Pierson, 'Ranke en Macaulay', in: *De Gids*, XLI/2(1877), 440.

A. DE GROOT

iets zoo en volstrekt niet anders' is, 'geen oordeel juist dat voorgoed is afgesloten'²³. Pierson zal zich hierin hebben verwant gevoeld met Sainte-Beuve, die de biografie heeft beoefend als de kunst van het portretteren²⁴. Hun werk zal Duker toch niet onbekend zijn geweest? We kunnen echter slechts zeggen, dat hij voor zich hier geen taak zag liggen, of, stilliger, dat hij er zich wel van bewust zal zijn geweest, dat in het portretteren zijn kracht niet lag. Eénmaal was hij uitgegleden, een tweede keer zou hem dat niet meer gebeuren.

Het valt echter niet te ontkennen, dat de vraag van Bavinck nu juist het moeilijkste punt in Voetius' biografie aan de orde stelt. Ieder die zich met de studie van Voetius bezighoudt, zal moeten toegeven dat de persoonlijkheid van Voetius voor ons een gesloten boek is. De man die een ontzagwekkend oeuvre heeft nagelaten, die zijn vijanden bedolf onder een berg van invectieven, die in zijn ascetiek blijk geeft van bijzonder fijn psychologisch onderscheidingsvermogen, heeft over zijn eigen gevoelens gezwegen. In zijn disputatie over de geestelijke verlatingen noemt hij ergens als een mogelijke oorzaak ervan 'valse vrijheid des gemoeds en geestelijke gulzigheid'²⁵. Hij had zichzelf onder controle. Zijn innerlijk leven hield hij gekeerd naar zijn Schepper. Voor ons blijft hij 'de onbekende Voetius'.

Dit neemt niet weg, dat wij thans, nu bijna een eeuw is verlopen sedert Duker ons zijn biografie van Voetius gaf, een eeuw waarin de psychologie ongekende vorderingen heeft gemaakt en ook uit het biografische 'handwerk' niet meer weg te denken is, meer dan ooit die 'onbekende Voetius' zouden willen naderen. Ten aanzien van een andere opmerkelijke lacune in Duker's werk zie ik onze generatie eveneens beter toegerust en geneigd hogere eisen te stellen dan een biograaf van honderd jaar geleden, namelijk wat de theologie van Voetius aangaat. Nadat de gereformeerde orthodoxie in de loop van de achttiende eeuw uit het theologisch onderwijs was verdwenen, heeft er in de negentiende eeuw nauwelijks aandacht voor het theologische denken van de gereformeerde vaders bestaan buiten de zeer beperkte groep van afgescheiden theologen. Biografieën over onze zeventiende-eeuwers die in de vorige eeuw geschreven zijn, stellen inzake de theologiegeschiedenis doorgaans teleur. Duker was in deze discipline evenmin getraind als zijn tijdgenoten. Pas tegen het einde van de eeuw komt hierin een verandering ten goede. Theologen en historici van gereformeerde signatuur, zowel in de Hervormde Kerk als met name in de Gereformeerde Kerken willen de breuk met het calvinistische verleden van hun kerken herstellen en wenden zich tot de eeuw van Voetius, niet uit historische belangstelling, maar uit theologische motieven. Men zou zelfs kunnen spreken van een Voetius-reveil in de theologische faculteit van de Vrije Universiteit.

Aan Duker is deze theologische wending voorbijgegaan. Hij had er geen affiniteit

23. Geciteerd door P.L. Schram in 'Nabeschuwing' op: Allard Pierson, *Oudere tijdgenooten*, 4e dr., verzorgd door Peter L. Schram, Amst. 1982, 239.

24. Vergel. over Sainte-Beuve: S. Dresden, *De structuur van de biografie*, Den Haag 1956, 170-182.

25. G. Voetius, *Eene disputatie over geestelijke verlatingen*, (z.p.) 1898 (Uitg. Geref. Tractaatgenootschap Filippus), 24.

mee. Het gehele werk van Voetius had hij geëxcerpeerd. Te kust en te keur kon hij de tekst van zijn biografie voorzien van citaten van zijn held en diens collega's, maar een afzonderlijk hoofdstuk over Voetius' theologie, haar oorsprongen en haar invloed, is achterwege gebleven.

Wat mag dan wel de drijfveer geweest zijn, dat Duker langer dan een kwarteeuw zich juist met de biografie van de kampioen der gereformeerde rechtzinnigheid heeft willen bezighouden? Het kan toch niet alleen zijn geweest om het feit dat hij Voetius destijds in zijn proefschrift 'niet steeds met de vereischte onpartijdigheid' beschreven had, naar hij in zijn voorwoord van het eerste deel opgemerkt heeft, zodat hij zich tot een zeker eerherstel verplicht zou hebben moeten voelen. Men kan trouwens niet beweren dat dat eerherstel van een bekeerling kwam. Er is geen aanleiding om te veronderstellen dat Duker zijn persoonlijk oordeel over Voetius' gedragingen en karakter zoals dat in zijn dissertatie en het daarop gevolgde opstel tot uitdrukking was gebracht, in positieve zin zou hebben gewijzigd.

Wie Dukers werk ter hand neemt, wordt allereerst getroffen door de overstelpende hoeveelheid materiaal die ten grondslag is gelegd aan de tekst. Onmiddellijk proeft men: hier is een rasechte historicus bezig geweest, die met liefde de kleinste details uit het verhaal wil tonen en wie geen moeite te veel was uitvoerig de omstandigheden waaronder de gebeurtenissen zich hebben afgespeeld, te schetsen. Het boek had ook gevoeglijk 'Voetius en zijn tijd' hebben kunnen heten. Zijn historische zin liet zich prikkelen door alles wat uit onze Gouden Eeuw tot hem kwam. Zijn biografie is veel meer geworden dan het levensverhaal van één man. Wel is het Voetius, Utrechts primarius theologiae professor, die in het middelpunt staat, maar van dit centrum uit hebben we nu een prachtige kijk op heel het gebeuren van die tijd die zozeer werd gedomineerd door de kerkelijke en theologische ontwikkelingen. In Duker mogen we de historicus van de eeuw van Voetius zien.

N.B. Deze bijdrage is een bewerking van een deel van het door mij op het symposium gehouden referaat.
A. de G.